

ИНСОН КАПИТАЛИГА ҚИЛИНГАН ИНВЕСТИЦИЯЛАР ТАҲЛИЛИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Олмос Икром ўғли **ОЧИЛОВ**

Докторант

иқтисод фанлари бўйича (PhD) фалсафа доктори

Тошкент молия институти

Тошкент, Ўзбекистон

Olmos.2013@mail.ru

Аннотация

Мақолада хўжалик юритувчи субъектлар томонидан инсон капиталига қилинган инвестициялар таҳлили методологиясининг муҳим жиҳатлари ёритилган. Инсон капиталига инвестицияларни мақсад–фаолият–фойдалилик занжирига асосланган ҳолда таҳлил қилиш йўллари кўрсатиб берилган.

Таянч сўзлар: инвестиция, инсон капитали, мақсад, фаолият, фойдалилик, SWOT-таҳлили.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИИ АНАЛИЗА ИНВЕСТИЦИЙ В ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ

Олмос Икром угли **ОЧИЛОВ**

Докторант

Доктор философии по (PhD) экономическим наукам

Ташкентский финансовый институт

Ташкент, Узбекистан

Olmos.2013@mail.ru

Аннотация

В статье описаны важные аспекты методики анализа инвестиций в человеческий капитал хозяйствующими субъектами. Показаны способы анализа инвестиций в человеческий капитал на основе цепочки цель–деятельность–прибыльность.

Ключевые слова: инвестиции, человеческий капитал, цель, деятельность, рентабельность, анализ SWOT.

Бугунги кунда иқтисодиёт учун инсон капиталининг роли беқиёсдир. Хусусан, инсон капитали барча соҳалар каби ишлаб чиқаришда ҳам етакчи ўрин эгаллайди. Технологик жараёнларнинг мунтазам янгиланиб бориши, инновацион ривожланиш ва интенсив иқтисодий ўсиш омилларининг тобора ошиб бораётганлиги мазкур жараёнларга тезкор мослаша оладиган, малакали кадрларга бўлган талабни янада ошироқда. Шу боисдан ҳам мамлакатимизни 2030 йилгача ривожлантиришнинг ҳуқуқий асоси ҳисобланган Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида “...инсон капиталини

ривожлантириш” [1] энг устувор йўналишлардан бири сифатида эътироф этилган. Бу эса республикада инсон капиталини ривожлантиришга давлат сиёсати даражасида эътибор қаратилиши ва бу мақсадларда салмоқли инвестициялар қилинишидан далолат беради.

Инсонларнинг ишлаб чиқариш кучларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш нафақат долзарб, балки иқтисодий тадқиқотларда белгиланган устувор вазифалардан биридир. Зеро, инсон капитали ҳар қандай иқтисодиётнинг энг муҳим ресурси ҳисобланади. Инсон капитали ҳар қандай мамлакат бойлигининг асосий қисми ҳисобланади. Хусусан, инсон капитали ривожланган мамлакатлар бойлигининг 68 фоизини ташкил этса, ривожланаётган мамлакатларда бу кўрсаткич 41 фоизга тенг [13]. Шунингдек, Жаҳон банки ва БМТ ривожлантириш Дастурининг берган маълумотларига асосан дунёнинг бойлиги таркибида табиий ресурслар ва ишлаб чиқариш капитали 36 %ни, инсон капитали эса – 64 %ни ташкил қилади [2]. Шундай экан, барча даражадаги иқтисодиёт субъектларининг энг катта бойлиги бу инсон капитали бўлиб ҳисобланар экан. Шу боис, инсон капиталини ривожлантириш ва унга мунтазам равишда сармоялар киритиш барча турдаги иқтисодиёт субъектларининг асосий мақсадларидан бири бўлиб қолади. Бу жараёнда эса йўналтирилган маблағлардан самарали фойдаланиш ва белгиланган мақсадларга эришишда инсон капиталига қилинган инвестицияларни таҳлил қилиш замонавий бошқарувда муҳим аҳамият касб этади. Айнан мазкур масала илмий тадқиқотлар учун долзарб ва янги йўналишлардан бири ҳисобланади. Макро кўламда инсон капиталига инвестициялар ва уларнинг самарадорлиги таҳлили услубиёти масалалари бир қатор илмий ишларда ўз аксини топган. Бироқ, иқтисодиётнинг ўрта бўғини ҳисобланган, бизнес субъектлари томонидан инсон капиталига йўналтирилган маблағлар самарадорлиги таҳлили ва унинг методологик жиҳатлари етарлича тадқиқ этилмаган. Шунинг учун хўжалик юритувчи субъектларда инсон капиталига инвестициялар таҳлили ҳақида сўз юритамиз.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлилидан аввал инсон

капиталининг бизнес тараққиёти учун нечоғлик зарур эканлигини исботлаш борасида олиб борилган тадқиқотлар натижаларига эътибор қаратсак.

Эдвинссон ва Мэлоунларнинг фикрига кўра инсон капитали бу компания илдизлари, унинг бинолари ва маҳсулот турларининг кўринадиган жабҳаси орқасида яширинган ривожланиш шартларидир [14]. Г.Тугускинанинг фикрича, одамлар ҳар қандай бизнеснинг асосидир [5].

Инсон капитали ўзига хос хусусияти ва барча ташкилий жараёнларда инновацияларни яратиш, бошқариш ва жорий қилиш салоҳияти билан компаниянинг энг муҳим капитали ҳисобланади. Инсон капитали иқтисодий ўсишда муҳим рол ўйнайди [11].

Abdel-khalik, A. Rashad инсон капитали компаниянинг пировард маҳсулоти учун қиймат яратиб, унинг рентабеллигига ҳисса қўшади деб ҳисоблайдилар [7].

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкинки, инсон капитали корхонанинг энг муҳим ресурси бўлиб, ходимларни бошқариш орқали юқори самарадорликка эришиш замонавий бошқарувнинг энг асосий вазифаси ҳисобланади. Экспертларнинг фикрича, инсон капиталига киритилган ҳар бир инвестиция етарли даражада юқори рентабеллик ва қопланиш муддатига эга бўлсагина ўзини оқлайди. Шунинг учун реал иқтисодий воқеликда инсон капиталига инвестицияларни амалга ошириш бўйича рисклар(таваккал)ни таҳлил қилиш, уларнинг иқтисодий самарадорлигини баҳолаш корхона инвестиция сиёсатини рўёбга чиқаришда жуда долзарбдир. Шу боис бугунги кунда хўжалик юритувчи субъектлар дуч келадиган асосий муаммо бу инсон капиталига инвестициялар ва уларнинг самарадорлигини баҳолашдан иборат. Бу борада юзага келадиган қийинчиликлар шундан иборатки, инсон капиталига инвестициялар бир қатор хусусиятлари билан бошқа инвестиция турларидан фарқланади.

1. Инсон капиталига инвестициялар қайтими бевосита уни ташувчиларининг ҳаётийлик даврига (меҳнат қилиш муддати)га боғлиқдир. Инсонга қанча эрта инвестиция киритилса, у шунча тез натижа бера

бошлайди.

2. Инсон капитали нафақат моддий ва маънавий эскиради, балки тўпланиб, кўпайиб бориш хусусиятига ҳам эга.

3. Инсон капитали тўпланиб, меҳнат фаолиятининг энг юқори самарадорлик чегарасигача кўтарилиб, кейин кескин камаяди.

4. Инсон капиталига қўйилмалар ижтимоий жиҳатдан мақсадга мувофиқ ва иқтисодий жиҳатдан зарур бўлсагина инвестиция сифатида тан олинади.

5. Капиталнинг бошқа турли хилдаги шаклларига қўйилган инвестициялар билан таққослаганда инсон капиталига инвестициялар ҳам, шахс ҳам, корхона ҳам жамият нуқтаи назардан энг фойдали ҳисобланади.

Юқоридаги хусусиятлар инсон капиталига инвестицияларни баҳолаш ва таҳлил қилишда ўзига хос ёндашувларни талаб этади. Иқтисодий адабиётларда инсон капиталига инвестициялар самарадорлигини баҳолаш бўйича бир қанча усул ва ёндашувлар келтириб ўтилган. Инсон капиталини ўлчашнинг хилма-хиллиги баҳолаш даражаларининг қуйидаги бўғинларини пайдо бўлишига олиб келди (1-жадвал).

1-жадвал

Инсон капиталини баҳолаш бўғинлари

Бўғинлар	Кўлами	Амалга оширилиш шакли
1-бўғин	Микродаражада	Инсон капиталининг инсон ва корхона даражасида баҳоланиши
2-бўғин	Мезодаражада	Ўйрик корхоналар ва ҳудудларнинг инсон капиталини баҳолаш
3-бўғин	Макродаражада	Миллий иқтисодиёт кўламидаги ялпи инсон капиталини баҳолаш
4-бўғин	Мегадаражада	Глобал (дунё) миқёсида инсон капиталини баҳолаш

Жадвалда келтирилган ҳар бир бўғин бўйича инсон капитали ва унга қилинган инвестицияларни баҳолашнинг комплекс кўрсаткичлари мавжуд. Мазкур тадқиқот иши доирасида микро даражадаги баҳолаш усуллари, яъни хўжалик юритувчи субъектнинг инсон капиталига инвестициялари самарадорлигини баҳолаш асосий вазифалардан бири бўлганлиги боис,

уларнинг иқтисодий адабиётларда келтирилган энг кенг тарқалган турларини куйида қисқа кўринишда келтириб ўтамиз (2-жадвал).

2-жадвал

Инсон капитали ва унга йўналтирилган инвестициялар самарадорлигини баҳолаш усуллари тавсифи

Т/р	Усуллар	Қисқача мазмуни
1.	Эксперт усули [12]	Ушбу усулда экспертлар томонидан ходимларнинг сифат кўрсаткичлари, жумладан таълим даражаси, иш тажрибаси, ижодий ёндашуви каби хислатлари асосида инсон капиталига қилинган инвестициялар баҳоланади. Мазкур усулда инсон капиталига қилинган инвестициялар куйидаги кетма-кетликда баҳоланади: меҳнат ресурсларининг таркибидан келиб чиқиб муҳим сифат кўрсаткичларини аниқлаш; ишлаб чиқилган кўрсаткичлар бўйича муҳимлилик коэффициентини белгилаш; ҳар бир кўрсаткичга балл ажратиш билан баҳоланади. Эксперт усулида ҳар бир ходим бўйича ўртача балл аниқланиб, инсон капиталига қилинган инвестициялар самарадорлиги аниқланади.
2.	Харажатлар асосида инсон капитали қийматини аниқлаш усули [9]	Ушбу усул амалиётда кенг тарқалган усуллардан бўлиб, у бевосита ва билвосита йўллар билан амалга оширилади. Билвосита усул инсон капиталининг бозор қийматини уни алмаштириш қиймати билан таққослаган ҳолда аниқлаш йўли билан амалга оширилади. Бевосита усул асосида корхонада инсон капиталини шакллантириш учун зарур бўлган умумий харажатлар аниқланади. Ушбу харажатларга меҳнат ҳақи, таълим, соғлиқни сақлаш кабилар киради.
3.	Инсон капиталини шакллантириш ва алмаштириш харажатларини аниқлашнинг Эрик Фламхолц моделига асосланган усули [10]	Ушбу усул хўжалик юритувчи субъектнинг инсон капиталини шакллантириш ва уни алмаштириш жараёни билан боғлиқ харажатларини аниқлашга қаратилган бўлиб, ушбу усулда инсон капиталини сақлаш харажатлари инобатга олинмайди. Инсон капиталини шакллантириш билан боғлиқ харажатларга ходимларни ишга қабул қилиш ва дастлабки ўқитиш бўйича сарфлар киради. Инсон капиталини алмаштириш харажатларига эса ходимларни ишдан бўшатиладиган кейинги нафақалари кўринишидаги бевосита ва уларнинг меҳнат унумдорлигини пасайиши билан боғлиқ билвосита харажатлар киради.
4.	Ходимнинг индивидуал қийматини аниқлаш усули [6]	Ушбу усул Мичиган университети олимлари томонидан ишлаб чиқилган бўлиб, унда шарли ва реализация қилинадиган қиймат тушунчаларидан фойдаланилади. Ходимнинг индивидуал қиймати унинг ташкилотда маълум вақт қолиши эҳтимоллигини ҳисобга олган ҳолда аниқланади. Ушбу усул корхонада реализация қиймати энг юқори бўлган ходимларни саралаб олиш имкониятини яратса, унинг эҳтимолликка асосланганлиги аниқлик даражасининг пасайишига олиб келади.
5.	Келгуси даромадларни капиталлаштириш	Ушбу усул ҳам кенг тарқалган усуллардан бўлиб, инсон капитали қиймати ундан келадиган иқтисодий наф, яъни ялпи даромадларни инобатга олган ҳолда аниқланади. Ушбу усул

	узули [8]	бир ходимнинг инсон капитали ва унга қўйилган инвестициялар самарадорлигини қўллашда анча самарали ҳисобланади.
--	-----------	---

Жадвалда келтириб ўтилган усулларда хўжалик юритувчи субъектларнинг инсон капитали қиймати ва самарадорлигини унга қилинган инвестициялар (харажатлар) билан аниқлашга эътибор қаратилган. Албатта, юқорида кўриб чиқилган усуллар корхонада инсон капиталига қилинган инвестициялар самарадорлигини баҳолаш ва инсон капитали қийматини аниқлашнинг бугунги кундаги умумий (ягона) усули ҳисобланмайди. Чунки, ҳар бир усулнинг ўзига хос ютуқ ва камчиликлари мавжуд. Шунингдек, зарур бўлган ҳисоб ахборотлари етишмаслиги учун инсон капитали қийматини аниқлаш ва унга қилинган инвестициялар самарадорлигини баҳолаш анча мураккаб ҳисобланади.

Фикримизча, инсон капиталига инвестицияларни таҳлил қилишда уларнинг мақсади, амалга оширилиши ва натижасига баҳо беришга комплекс ёндашиш зарур. Бу эса ҳар бир жараёнда таҳлилни қўллаш орқали қабул қилинадиган инвестицион қарорларнинг юқори даражада аниқлик ва натижадорлигини таъминлайди. Шу боис инсон капиталига инвестициялар таҳлилинини амалга оширишда “мақсад–фаолият–фойда” алоқадорлиги асосида ёндашишни таклиф этамиз. Аввало, ушбу ёндашувимизни тавсифлашдан олдин бу борадаги мавжуд тажрибалар билан қисқача танишиб ўтсак.

Бошқарув ҳисобида кенг қўлланиладиган CVP (cost–volume–profit) таҳлилининг асосий ғояси ишлаб чиқариш харажатлари, маҳсулот ҳажми ва фойда алоқадорлигини илгари суради. М.Рахимов ва Н.Каландаровалар “CVP таҳлил-харажат, тушум ва фойда алоқадорлигини таҳлилидир” деб таърифлайди [4]. Дарҳақиқат, мантиқий жиҳатдан ҳам ишлаб чиқариш харажатлари бу мақсад, маҳсулот ҳажми уни амалга ошириш, фойда эса натижа ҳисобланади. Уларни ўзаро алоқадорликда таҳлил қилиш масалага комплекс ёндашиш ҳисобланади.

Иқтисодчи олим З.Мухаммадиев бу борада серқирра ёндашувни намоён қилиб, корхоналарда модернизациялаш жараёнларини «мақсад-

жараён-натижа» занжири асосида баҳолаш ва аудиторлик текширувидан ўтказиш тартибини таклиф этди [3].

Юқоридагилардан келиб чиқиб, тадқиқотлар натижасида инсон капиталига инвестициялар таҳлилини “3 P” модели, яъни “мақсад (purpose) – фаолият (performance) – фойдалилик (profitability)” алоқадорлигида амалга ошириш мақсадга мувофиқ деб ҳисобланди. Ушбу моделнинг мазмуни қуйидагича изоҳланади (1-расм).

1-расм. Инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг “3 P” модели.

Инсон капиталига инвестицияларни мазкур модел асосида таҳлил қилиш инвестиция қарорларини қабул қилишдан бошлаб уларнинг амалга оширилиши ва натижаларини ўзаро узвийликда ўрганиш имконини беради. Мазкур моделнинг ҳар бир йўналишининг моҳиятидан келиб чиқиб, таҳлил жараёнида ўрганиладиган масалалар ва кўрсаткичлар тизимини қуйидагича белгилашни таклиф этамиз (3-жадвал).

Жадвалда келтирилган инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг “3 P” модели тавсифидан келиб таҳлил жараёнлари бир қатор усуллардан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг “3 P” модели тавсифи

Т/р	“3 P”	Ўрганиладиган масалалар ва кўрсаткичлар	Мазмуни ва аниқланиши
1.	Мақсад (purpose)	1. Корхонанинг ишчи кучига бўлган талаб даражаси.	Корхонадаги мавжуд бўш иш ўринлари, яратилиши режалаштирилган янги иш ўринлари ва алоҳида танқис мутахассислар
		2. Олдинги йилларда инсон капиталига қилинган инвестициялар.	Инсон капиталининг таркиби бўйича олдин амалга оширилган инвестициялардан келиб чиқиб ҳисобот даври режаси тузилади.
		3. Инсон капиталига инвестицияларнинг асосий йўналишлари.	Инсон капиталига инвестицияларнинг турлари (узоқ ва қисқа муддатли, жорий харажатлар) ва йўналишларига (таълим, соғлиқни сақлаш ва ҳ.з.) кўра инвестициялар тақсимланади.
		4. Инсон капиталига қилинадиган мажбурий харажатлар.	Норматив ҳужжатлар ва меҳнат шартномасида белгиланган мажбурий харажатлар.
		5. Инсон капитали сифатини яхшилаш бўйича тасдиқланган йўл харитаси.	Корхонанинг инсон капиталини ошириш ва сифатини яхшилаш бўйича узоқ муддатли стратегияси бўйича ҳисобот даврида амалга оширилидиган чора-тадбирлар.
2.	Фаолият (performance)	1. Ҳисобот даврида инсон капиталига қилинган узоқ муддатли инвестициялар миқдори.	Келажақда ходимнинг корхонада ишлаб бериши ёки унинг инсон капиталидан фойдаланиш бўйича тузилган шартномага мувофиқ амалга оширилган инвестициялар.
		2. Ҳисобот даврида инсон капиталига қилинган жорий инвестициялар миқдори.	Ҳисобот даври мобайнида бир маромда давр харажатларига тақсимланадиган инвестициялар.
		3. Ҳисобот даврида касб-хунарга ўқитилганлар сони.	Таълимнинг турли шакллари, усуллари ва ҳудудлар бўйича ўқитилган ходимлар сони.
		4. Ҳисобот даврида даволанганлар сони.	Корхона маблағлари ҳисобидан мақсадли даволанганлар сони.
		5. Ҳисобот даврида яшаш шароитини яхшилаш билан боғлиқ харажатлар қилинган ходимлар сони.	Маълум шартлар асосида яшаш шароитларини яхшилаш бўйича инвестицияланган ходимлар сони.
		6. Ҳисобот даврида инсон капиталига қилинадиган мажбурий харажатлар миқдори.	Норматив ҳужжатлар ва меҳнат шартномасида белгиланган мажбурий харажатлар турлари бўйича ҳақиқатда сарфланган маблағлар.

3.	Фойдалилик (profitability)	1. Ходимлар кўнимсизлиги даражасининг ўзгариши.	Инсон капиталига инвестицияларнинг юқори даражаси кўнимсизликнинг камайишига хизмат қилади.
		2. Бир ходимга тўғри келадиган жами даромадлар суммасининг ўзгариши.	Корхонада меҳнат унумдорлигининг асосий кўрсаткичлари ҳисобланган бир ходимга тўғри келадиган жами даромад ва фойда суммаларининг ўзгариши
		3. Бир ходимга тўғри келадиган соф фойда суммасининг ўзгариши.	инсон капиталига инвестициялар самарадорлигини белгилаб беради.
		4. Инсон капиталига қилинган инвестициялар даромадлиги	Инсон капиталига сарфланган ҳар бир бирлик инвестициянинг корхонага қанча даромад келтирганлиги билан аниқланади.
		5. Инсон капиталига қилинган инвестициялар рентабеллиги.	Инсон капиталига сарфланган ҳар бир бирлик инвестициянинг корхонага қанча фойда келтирганлиги билан аниқланади.

Моделда келтирилган мақсад йўналиши бўйича таҳлилни амалга оширганда, аввало, бошқарувнинг инсон капиталига инвестициялаш билан боғлиқ қарорларнинг тўғрилигига баҳо берилади. Бунинг учун инсон капиталига инвестициялар амалга оширилгунга қадар корхонадаги мавжуд инсон капиталининг ҳолати ва сифати ўрганилади. Сўнгра қабул қилинган қарорнинг нечоғлик мақсадга мувофиқлигига баҳо берилади. Бу борада биз замонавий бошқарув амалиётида кенг қўлланиладиган SWOT-таҳлилидан фойдаланишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Ушбу усул ёрдамида инсон капиталига киритилган инвестицияларни инвестициялаш объекти ҳисобланган ходим (ёки шахс) ва инвестиция субъекти корхона учун алоҳида қўллаши мумкин. Биз қуйида хўжалик юритувчи субъектларнинг инсон капиталига йўналтирган инвестициялари SWOT-таҳлилини келтириб ўтмоқчимиз (4-жадвал).

4-жадвал

**Хўжалик юритувчи субъектларда инсон капиталига қилинган инвестициялар
SWOT-таҳлили**

Кучли томонлар	Заиф томонлар
1. Корхонада инсон капиталининг юқори улуши—иқтисодий ўсиш гаровидир. 2. Юқори малакали жамоа билан рақобатдаги устунликнинг таъминланиши.	1. Ходимларни ўқитиш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш ва соғлиқни сақлаш бўйича саломқли харажатлар. 2. Инсон капиталига инвестицияларни

<p>3. Инсон капиталига инвестициялар келажакда корхонага юқори фойда келтириши.</p> <p>4. Малакали ходимлар туфайли назорат қилинадиган, бошқариладиган харажатларни минималлаштирилиши.</p> <p>5. Узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий самарага эга бўлиш.</p>	<p>узлуксиз равишда амалга ошириш зарурлиги.</p> <p>3. Ишчи кучларининг эркин ҳаракатланиши, уларга иш берувчилар томонидан инвестиция киритиш даражасини пасайтирилиши.</p> <p>4. Инсон капиталига инвестициялардан иқтисодий наф олиш узоқ муддатни талаб этиши.</p> <p>5. Ноаниқлик ва риск(таваккал)нинг юқорилиги.</p>
Имкониятлар	Таҳдидлар
<p>1. Юқори даражадаги сифат ва бизнес обрўсининг ошиши.</p> <p>2. Инновацияларнинг яратилиши, инновацион маҳсулот чиқариш имконияти.</p> <p>3. Интеллектуал мулк объектларининг кўпайиши.</p> <p>4. Бизнес географиясини кенгайтириш.</p> <p>5. Меҳнат ресурсларига бўлган талабни мунтазам равишда тезкор қондириш.</p>	<p>1. Ходимлар қўнимсизлиги (ижтимоий, сиёсий, ҳуқуқий ва ҳ.з. омиллар)</p> <p>2. Йиллар давомида инсон капиталининг эскириши.</p> <p>3. Автоматлаштириш ва рақамли технологиялар (сунъий интеллект)нинг шиддат билан ривожланаётганлиги.</p>

Таҳлил натижаларидан кўриниб турибдики, инсон капиталига инвестицияларнинг заиф томонлари ва айрим таҳдидлари бўлсада, инсон капитали корхона рақобатбардошлигини таъминлаш ва келажакда юқори иқтисодий нафга эга бўлиш манбаи ҳисобланади.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг фаолият (performance) йўналишида ушбу турдаги инвестицияларни ҳақиқатда амалга оширилганлиги ва динамикасини таҳлил этиш, хўжалик юритувчи субъектнинг бизнес режасида, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда ва меҳнат шартномаларида инсон капиталига йўналтирилиши белгиланган харажатларнинг ва инсон капиталини ривожлантириш бўйича ишлаб чиқилган йўл харитасининг ҳақиқатда амалга оширилганлиги ўрганилади.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг фойдалилик (profitability) йўналишида асосий эътибор сарфланган маблағлар натижасида инсон капитали билан боғлиқ самарадорлик кўрсаткичларининг ўзгаришига қаратилади. Бунда ходимларнинг қўнимсизлик коэффициенти, йиллик жами даромад ва фойданинг бир ходимга тўғри келадиган улушини, шунингдек,

инсон капиталига сарфланган ҳар бир сўм инвестициянинг корхонага қанча даромад ёки фойда келтираётганлигига баҳо берилади.

Инсон капиталига инвестицияларни юқорида келтирилган тартибда бир неча йиллар кесимида таҳлил қилиш хўжалик юритувчи субъектнинг инсон капитали, инвестициялари ва самарадорлигини аниқ баҳолаш орқали унга муҳим бошқарув қарорларини қабул қилиш имконини беради. Умуман, таҳлилнинг аниқлиги ва натижадорлиги унинг кўламига, яъни таҳлил қилинаётган даврнинг қанчалик катталигига бевосита боғлиқдир.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлили маълум даражада янги йўналиш бўлганлиги боис, уни амалга оширишнинг услубий тартиблари ҳамда ахборот таъминоти етарли эмас. Шу боис, биз инсон капиталига инвестициялар таҳлилида қўлланиладиган кўрсаткичлар тизимини ишлаб чиқишда амалдаги молиявий ва статистик ҳисоботларда акс эттириладиган молиявий ахборотларга эътибор қаратдик.

Инсон капиталига инвестициялар таҳлилининг таклиф этилаётган “3 R” модели эса хўжалик юритувчи субъектлар бошқарув тизими учун амалдаги ҳолатдан келиб чиқиб, инсон капиталига қилинган инвестицияларни таҳлил этиш ва самарали бошқаришда муҳим методологик асос сифатида хизмат қилади деб ҳисоблаймиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт стратегияси тўғрисида: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январь ПФ-60-сон Фармони. <https://lex.uz/docs/5841063#5843873>
2. Гошунова А.В. Учет инвестиций в человеческий капитал в профессиональных спортивных организациях: дисс.канд.э.н. – Казань, 2014.
3. Мухаммадиев З.У. Корхоналарда модернизация жараёнлари ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш: иқд.ф.ф.д.(PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореф.—Тошкент, 2021. – 58 б.
4. Рахимов М.Ю., Каландарова Н.Н. Молиявий таҳлил: дарслик. – Тошкент: Иқтисод-Молия, 2019. – 196 б.

5. Тугускина Г. Оценка эффективности инвестиций в человеческий капитал предприятий. //Управление персоналом, 2009. – №3.
6. Тугускина Г.Н. Методика оценки человеческого капитала предприятий [Электронный ресурс] // Управление персоналом, 2009. URL: <http://www.top-personal.ru/issue.html?1936>
7. Abdel-khalik, A. Rashad. "Self-sorting, incentive compensation and human-capital assets." *European Accounting Review* 12.4 (2003): 661-697. *Business Source Complete*. EBSCO. Web. 31 Jan. 2011.
8. Zakharova O.V., Kovalenko T.V. Evaluation of the influence of the investments in human capital on the general result of the activities of the enterprise // *Business inform.* 2012. № 4. P. 150–154.
9. Maksutina E.V., Makarov A.N. Assessment of economic efficiency of investments into the human capital in modern conditions // *Life science journal.* 2014. № 6. P. 376–379.
10. Sakalas A. Evaluation of Human Capital Role in the Value Creation Process // *Procedia – Social and Behavioral Sciences.* 2014. № 156. P. 78–82.
11. Snježana Pivac, Željana Aljinović Barać and Ivana Tadić. An analysis of human capital investments, profitability ratios and company features in the EU. *Croatian Operational Research Review CRORR* 8(2017), 167–180.
12. Yakischik O.L., Semenkina O.E. Evaluation methods of the effectiveness of human capital use in the organization // *Scientific Journal of Siberian State Aerospace University named after academician M.F. Reshetnev.* 2010. № 5. P. 154–157.
13. http://central.asia-news.com/uz-Cyrl/articles/cnmi_ca/features/2018/11/08
14. <https://www.top-personal.ru/issue.html?1896>